

طرح‌های پژوهشی گروه واژه‌گزینی

گروه واژه‌گزینی فرهنگستان زبان و ادب فارسی فعالیت خود را از سال ۱۳۷۴ آغاز کرده است. اولین جزوه واژه‌های مصوب (واژه‌های عمومی) - نامه فرهنگستان، سال سوم، شماره دوم، تابستان ۱۳۷۶، شماره مسلسل ۱۰) در مرداد ماه ۷۶ منتشر شد. در گروه هم‌گام با تدوین اصول و ضوابطی برای واژه‌گزینی و معادل‌یابی برای واژه‌های عمومی و تخصصی (با همکاری فرهنگستان علوم و متخصصان)، چند طرح پژوهشی نیز اجرا و نتایج بعضی از آنها به صورت جزوه منتشر شده است که، به ترتیب تاریخ انتشار، ذیلاً معرفی می‌شوند:

۱. عنوان طرح: بررسی اجمالی واژه‌هایی که معنای گردهمایی دارند

تهیه‌کننده: نسرين پرويزی

تاریخ انتشار: فروردین ۷۶

هدف: کمک به یافتن معادل اصطلاحاتی که سال‌هاست برای انواع گردهمایی‌ها به کار برده می‌شود ولی معنای دقیق و مصداق آنها برای فارسی‌زبانان روشن نیست. روش کار: واژه‌های بیگانه دال بر گردهمایی‌های گوناگون جمع‌آوری شد. ریشه هر واژه در زبان مبدأ، معنای آن در زبان‌های انگلیسی و فرانسه، معادل‌های به کار رفته در برابر آن در زبان‌های فارسی تاجیکی، اردو، عربی و فرهنگ‌های فارسی از منابع گوناگون استخراج شد. معادل‌های پیشنهادی فرهنگستان دوم برای این واژه‌ها و نظرهای مردم نیز مشخص گردید. با کاوش در فرهنگ معین، واژه‌هایی که معنای گردهمایی دارند و می‌توان از آنها در ساختن معادل‌های مناسب استفاده کرد استخراج شد.

۲. عنوان طرح: الگوهای واژه‌سازی در زبان فارسی (جزوه نخست)

مسئول طرح: حسین سامعی

مجریان طرح: پژوهشگران گروه واژه‌گزینی

تاریخ انتشار: خردادماه ۷۶

هدف: دستیابی به روش‌های گوناگون و صحیح ساخت واژه در زبان فارسی و استخراج قواعد حاکم بر فرایندهای طبیعی ساخت واژه و شرایط عمل‌کرد هر قاعده در زبان فارسی.

روش کار: الگوهای واژه‌سازی در قالب مجموعه‌ای محدود و معین از قواعد متمایز و مشخص بازنموده می‌شود. در جزوه نخست، پسوندهای فارسی بررسی و به مسئله ساخت واژه با استفاده از پسوند پرداخته شده است. هم‌چنین معنا و نوع اجزای ترکیب، معنا و نوع ترکیب حاصل، سبک وزیابایی و فراوانی آن با شواهد ارائه گردیده است.

۳. بررسی دستوری ترکیبات دیوان حافظ

تهیه‌کننده: ملیحه تفسیری

تاریخ انتشار: خرداد ۷۶

هدف: بررسی ساخت واژه‌ها و ترکیبات در متون فارسی. به این منظور، ابتدا اشعار حافظ، که واژه‌هایی خوش ساخت و زیبا دارد، به لحاظ دستوری بررسی شد. روش کار: ترکیبات مشتق و مرکب اشعار حافظ، بر اساس نوع و ساخت دستوری ترکیب، بررسی و طبقه‌بندی شد. هم‌چنین آماری از ساخت‌ها، اسم‌ها، صفت‌ها و وندهای به کار رفته در آنها تنظیم گردید.

۴. عنوان طرح: واژه‌های بیگانه کتاب‌های درسی (بخش‌های اول و دوم: دوره‌های

ابتدایی و راهنمایی)

گردآورندگان: مریم توسلی، احمد طاهریان

تاریخ انتشار: خرداد ۷۶

هدف: استخراج واژه‌های بیگانه کتاب‌های مقاطع سه‌گانه تحصیلی مدارس برای معادل‌یابی در گروه‌های واژه‌گزینی تخصصی.

روش کار: این طرح در سه بخش آموزش ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان اجرا و

گزارش بخش‌های اول و دوم (دوره‌های ابتدایی و راهنمایی) منتشر شد. ابتدا، واژه‌های بیگانه کتاب‌های مقاطع ابتدایی و راهنمایی با شاهد مثال و ذکر منبع استخراج و برگه‌نویسی شد. از حدود ۶۰۰ واژه برگه‌نویسی شده، ۲۶۴ واژه انتخاب و معرفی شد. واژه‌های مربوط به واحدهای مقیاس، اسامی خاص، اسامی عناصر و مواد شیمیایی، هم‌چنین واژه‌هایی که، طبق نظر شورای واژه‌گزینی فرهنگستان زبان و ادب فارسی، قدیمی و جا افتاده محسوب می‌شود و معادل‌گزینی برای آنها ضرورت ندارد کنار نهاده شد.

۵. واژه‌های بیگانه کتاب‌های درسی - بخش سوم: واژه‌های شیمی و فیزیک

گردآورنده: مریم توسلی

تاریخ انتشار: شهریور ۷۶

هدف: استخراج واژه‌های کتاب‌های درسی در مقاطع متعدد تحصیلی برای یافتن معادل اصطلاحات پایه و عمومی.
روش کار: واژه‌های بیگانه کتاب‌های شیمی و فیزیک دوره دبیرستان، با ذکر شاهد، استخراج و برگه‌نویسی شد.

۶. مدیریت واژه‌گزینی - تشکیلات، روش‌ها و اولویت‌ها

تهیه‌کننده: رضا منصوری

تاریخ انتشار: مهر ۷۶

هدف: تهیه و تدوین اصول و دستور کار و اطلاعات ضروری برای گردش کار گروه‌های واژه‌گزینی در فرهنگستان و به طور کلی، برای فعالیت‌های واژه‌گزینی در محافل علمی و تحقیقاتی کشور.

روش کار: از استانداردهای بین‌المللی واژه‌گزینی و منابع گوناگون و تجربیات چند ساله تهیه‌کننده در امر واژه‌گزینی استفاده شده است.

در جزوه، پس از طرح مسئله انگیزه واژه‌گزینی و استاندارد سازی، تشکیلات گروه‌های تخصصی، روش کار، شیوه بررسی و گزینش، تعیین اولویت واژه‌ها و واژه‌نگاری شرح داده شده است. سیاست کلی واژه‌گزینی فرهنگستان زبان و ادب فارسی پیش از این در جزوه اصول و ضوابط واژه‌گزینی منتشر شده بود و مباحث راهبردی در این جزوه مطرح شده است.

۷. عنوان طرح: دربارهٔ پسوند -ism و -ist-

تهیه‌کننده: مهنوش نشاط مبینی تهرانی

تاریخ انتشار: آبان ۷۶

هدف: کمک به یافتن راه‌حلی مناسب و اختیار روشی در کارِ معادل‌یابی برای واژه‌های مختوم به پسوندهای -ism و -ist-.

روش کار: بررسی کاربرد ریشه‌های پسوندهای -ism و -ist- در زبان انگلیسی و معادل‌هایی که برای این دو پسوند در حوزه‌های متنوع علمی در زبان فارسی به کار رفته است. عنوان مکتب‌های ادبی با ذکر ویژگی‌های هر یک و معادل‌هایی که تاکنون در برابر آنها به کار رفته فهرست شده است.

۸. شیوهٔ تهیهٔ واژگان

تهیه‌کننده: مهرآذر فارسی

تاریخ انتشار: دی ۷۶

هدف: پیش‌نهاد روش تهیه و تدوین فهرست معادل‌های موجود در زبان فارسی برای واژه‌های بیگانه در هر رشته برای استفادهٔ گروه‌های تخصصی.

روش کار: در این جزوه نحوهٔ گزینش منابع، استخراج واژه‌ها، برگه‌نویسی یا دادن اطلاعات به رایانه و ادغام منابع شرح داده شده و در پایان نیز نمونه‌ای از واژگان فیزیک مرکز نشر دانشگاهی آمده است.

۹. عنوان طرح: وندهای زبان فارسی (ویرایش دوم)

مسئول طرح: مصطفی مقربی

مجری طرح: جمیله حسن‌زاده

تاریخ انتشار: فروردین ۷۷

(ویرایش اول این پژوهش در قطع بزرگ‌تر و به تعداد محدود در بهمن‌ماه ۷۵ منتشر شد)

هدف: شناختن انواع وندها و کاربرد و نقش ترکیبی آنها در زبان فارسی برای کمک به ساختن معادل‌های فارسی در برابر واژه‌های بیگانه از طریق ارائهٔ الگوهای متعدد.

روش کار: با استفاده از منابع گوناگون، تمامی پسوندها و پیشوندها و میانوندهای

موجود در زبان فارسی و تعدادی از وندهای کهن گردآوری شد. سپس برای هر یک از آنها شواهدی از متون استخراج گردید. این وندها به ترتیب حروف الفبا و با عنوان‌های وندهای کهن، پیشوندها، میانوندها، پسوندها آمده است. در برابر هر ونده، کاربرد و معنی آن با ذکر شاهد مثال آورده شده است. جزوه پیوستی درباره چند واژک مأخوذ از زبان عربی در زبان فارسی، فهرست الفبایی وندها، و فهرستی بر اساس معنی و عمل‌کرد وندها را نیز در بر دارد.

۱۰. ترجمه چند متن استاندارد در زمینه واژه‌گزینی

مترجمان: پژوهشگران گروه واژه‌گزینی

هدف: ارتقاء سطح دانش پژوهشگران گروه در زمینه واژه‌گزینی در جهان و استانداردهای بین‌المللی این کار.

در این زمینه، متن‌هایی با عناوین راهنمای اصول واژه‌شناسی، واژه‌شناسی - واژگان، واژه‌گزینی - هماهنگ‌سازی مفاهیم و واژه‌ها منتشر شده و متن‌های دیگری با عناوین واژه‌شناسی - اصول و روش‌ها، واژگان استاندارد بین‌المللی - آماده‌سازی و روش ارائه، راهنمای مدیریت پروژه استانداردسازی واژگان در دست ترجمه است.

علاوه بر جزوه‌های مذکور، چند طرح پژوهشی برای یاری رساندن به متخصصان و گره‌گشایی در امر واژه‌گزینی در دست اجراست که در این جا تنها به ذکر نام آنها اکتفا می‌شود: استخراج واژه‌های نادر لغت نامه دهخدا؛ استخراج واژه‌های پزشکی از فرهنگ‌های عمومی انگلیسی و واژه‌های بیگانه پزشکی از فرهنگ‌های فارسی؛ گردآوری اسناد واژه‌گزینی در ایران؛ گردآوری واژه‌های بیگانه دایرة المعارف فارسی مصاحب؛ معادل‌یابی برای وندهای انگلیسی؛ گردآوری واحدهای شمارش در فارسی؛ گردآوری مصدرهای بر ساخته متون علمی؛ بررسی اختصارسازی در زبان فارسی و سایر زبان‌ها و استخراج قواعدی برای اختصارسازی در زبان فارسی.

محض نمونه گزارشی از طرح الگوهای واژه‌سازی در زبان فارسی که به مسئولیت حسین سامعی تهیه و تدوین شده است از لحاظ علاقه‌مندان می‌گذرد.